

14. Липатов Э.Г. Нормативность правовых явлений : дис. ... канд. юрид. наук / Э.Г. Липатов. – Саратов, 1996.
15. Лукашева Е.А. Право, мораль, личность / Е.А. Лукашева. – М., 1986. – С. 12–13.
16. Общая теория права: Курс лекций / Под. ред. В.К. Бабаева. – Н.Новгород, 1996. – С. 115.
17. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / Под. ред. Н.Ю. Шведовой. – М., 1995. – С. 823.
18. Пеньков Е.М. Социальные нормы – регуляторы поведения личности: некоторые вопросы методологии и теории / Е.М. Пеньков. – М., 1972. – С. 40.
19. Плахов В.Д. Социальные нормы. Философские основания общей теории / В.Д. Плахов. – М., 1985.
20. Поппер К. Открытое общество и его враги / К. Поппер. – М., 1992. – Т. 1. – С. 92.
21. Сидоренко Н.И. Моральная норма. Социальная сущность нравственности / Н.И. Сидоренко. – М., 1975.
22. Сидоренко Н.И. Социальные нормы и регуляция человеческой деятельности / Н.И. Сидоренко. – М., 1995. – С. 25.
23. Словник іншомовних слів / За ред. академіка НАН УРСР О.С. Мельничука. – К. : Наука, 1974. – 563 с.

Анотація

Заморська Л. І. Нормативність права як соціальний регулятор суспільних відносин. – Стаття.

У статті висвітлюються проблемні питання основних рис нормативності права як соціонормативного регулятора суспільних відносин, а також визначаються ненормативні регулятори у співвідношенні з ними.

Ключові слова: регулятор, нормативність права, соціальна норма, суспільство.

Аннотация

Заморская Л. И. Нормативность права как социальный регулятор общественных отношений. –

Статья.

В статье освещаются проблемные вопросы основных черт нормативности права как нормативного социорегулятора общественных отношений, а также определяются ненормативные регуляторы в соотношении с ними.

Ключевые слова: регулятор, нормативность права, социальная норма, общество.

Summary

Zamorska L. I. Normativeness is right as a social regulator of public relations. – Article.

In the article the problem questions of basic lines of normativeness of law are illuminated as a normative for socio regulator of public relations, and also unnormative regulators are determined in correlation.

Key words: are a regulator, normativeness of law, social norm, society.

УДК 340.155.2(091):349.41

Л. Я. Коритко

ГЕНЕЗА РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В АВСТРІЙСЬКОМУ ПРАВІ КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Постановка проблеми. Земля – джерело задоволення першочергових потреб людини, необхідна умова її існування. Як відомо, суспільні відносини щодо володіння, користування й розпорядження землею – це земельні відносини. Їх суб'єктами можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Земельні відносини формувалися протягом століть. Адже земля вважається національним багатством кожної держави будь-якої історичної епохи. Протягом тривалого періоду західні українські землі Східної Галичини, Буковини та Закарпаття входили до складу Австрійської (Австро-Угорської з 1867 року) імперії, територія якої займала значну частину Європейського континенту. У той час, а саме з 1772 по 1918 рік, земельні відносини у

Східній Галичині регулювалися нормами австрійського права, які, вважаємо, необхідно досліджувати з метою вивчення державності та права, що розвивалися й діяли на території сучасної України.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Окремого дослідження земельних відносин в Австрійській (Австро-Угорській з 1867 року) імперії в сучасній українській історико-правовій науці немає. Вони досліджувалися опосередковано в контексті самостійних наукових проблем. Зокрема, відмітимо праці як істориків, так і правників. Серед них С. Петреченко (становлення та розвиток сервітутного права в Україні в XIX ст.), В. Вітенка (боротьба за сервітутні права в Галичині і, відповідно, використання землі як природного об'єкта в сільському господарстві для задоволення потреб населення, та становище конкретно польського великого землеволодіння в Галичині у складі Австро-Угорщини наприкінці XIX – на початку XX ст.), Н. Грабовець (характеристика нормативних актів, що регулювали облік земель, проведення поземельного кадастру в Галичині, так званої «Йосифіканської метрики» – патенту від 12 квітня 1785 року, змін від 1817 року, 1869 року).

Деякі питання використання земель для сільського господарства та гірництва в період правління імператора Франца-Йосифа охарактеризував австрієць Е. Цьольнер. Серед публікацій австро-угорського періоду слід назвати працю К. Левицького, видану у Львові 1895 року [1].

Постановка завдання. Мета пропонованої статті – дослідження розвитку регулювання земельних відносин нормами австрійського права кінця XVIII – початку XX ст. (на матеріалах Східної Галичини).

Для виконання поставленої мети необхідно, на нашу думку, вирішити такі завдання:

- дослідити австрійське законодавство, що врегульовувало земельні відносини;
- порівняти дане австрійське законодавство кінця XVIII – початку XX ст. та українське земельне законодавство початку XXI ст.;
- опрацювати архівні матеріали, які підтверджують застосування законодавчих актів та вирішення спірних питань щодо використання земель в Австрійській державі.

Виклад основного матеріалу. Насамперед зазначимо, що окремого комплексного нормативно-правового акта, який би регулював земельні відносини в XVIII – на початку XX ст. в Австрійській (Австро-Угорській) імперії не було прийнято. Такі відносини регулювалися Цивільним кодексом та частково іншими законодавчими актами, на яких зупинимось нижче.

Одним із перших був патент від 12 квітня 1785 року, відповідно до якого з метою обліку й оцінки земель для розподілу державного податку між землевласниками в усій Австрійській імперії в 1785–1788 роках був проведений поземельний кадастр, який отримав назву «Йосифіканська метрика» [2, с. 100].

При цьому протягом століття населення імперії збільшилося вдвічі, що потребувало освоєння земель для проживання й забезпечення власного життя. У 1800 році проживало 23 100 100 осіб, у 1850 році – 30 730 000 осіб, а в 1900 році в Австро-Угорщині вже проживало 47 014 000 осіб [3, с. 57].

З 1868 року законодавчо було дозволено необмежений поділ наділів та торгівлю землею, що спричинило розвиток малоземелля, зокрема й у Галичині. Адже кіль-

кість угод про відчуження земельних ділянок різко зросла з 1520 в 1868 році до 65671 в 1898 році. Кількість селянських наділів збільшилася, проте їхній середній розмір зменшився до 1–2,4 га [4, с. 23]. Тому з 1883 року на законодавчому рівні мова йшла вже про укрупнення або злиття сільськогосподарських угідь.

Земельним кодексом України 2001 року [5] землі поділено на категорії згідно з їх цільовим призначенням. У тогочасній Австрії такого законодавчого поділу встановлено не було, проте землі використовувалися під залізничне будівництво (транспорту і зв'язку), як землі водного фонду, житлової та громадської забудови, сільськогосподарського, рекреаційного призначення, гірництва тощо. Для визначення можливості господарського використання земель проводилася експертна оцінка компетентними особами. Експерти щорічно для коронних земель (країв) призначалися судом. Сам цей факт свідчить про серйозне ставлення влади до землі як, безумовно, багатства держави. Наприклад, Повідомленням Вищого крайового суду у Львові від 12 січня 1909 року (Вісник законів крайових, далі – В. з. кр., № 18) за поданням ц.(ісарсько) к.(оролівського) Намісництва призначені експерти на проведення оцінки земель на території Галичини в 1909 році. До складу Галичини як окремого коронного краю Австро-Угорщини входили українські та польські етнічні землі (території сучасних Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей і Підкарпатського й Малопольського воєводств). Власне українські землі виступали під назвою Східної Галичини.

Серед тих, хто проводив експертну оцінку, були: щодо земель сільськогосподарського призначення – управитель майна в Лисці Т. Шваймер, щодо земель лісового фонду – професор крайової лісової школи (Львівського лісотехнічного університету. – Л. К.) С. Соколовський, лісничий з Яворова К. Ліндерський [6, с. 59], щодо земель, які призначалися для будівництва, – інженери-будівельники та представники суб'єктів підприємства (власник фабрики з Княгинина біля Станіславова Ф. Ліберман), щодо земель для здійснення гірництва – гірничий інженер з Борислава К. Гонсьоровський, професор Львівської політехніки Л. Сорочинський, щодо земель водного фонду «спеціально для вивласнень в цілі регуляції рік» – професор Львівської політехніки Й. Ріхтер, люстратор лісів у Мізуні А. Яворський [6, с. 60].

Досліджуючи архівні матеріали, доходимо висновку, що використання земель для сільськогосподарського виробництва підпадало під певні ризики. Зокрема, власники (користувачі) потерпали від незаконного випасання худоби, потрапили посівів тощо (за матеріалами Державного архіву Львівської області (далі – ДАЛЮ), ф. 3, оп. 1, т. 3, спр. 4133) [7].

Використання земель в Австрійській державі здійснювалося на праві власності та на праві оренди. Проте не завжди користувачі поводитися сумлінно і в межах закону. Тоді спори вирішувалися судами. Наприклад, громада села Шутровиці протягом 1861–1879 років судилася з таким собі Г.(огендорфом) Камікстом про повернення земельних ділянок. Архівні документи свідчать, що дана справа дійшла аж до Вищого крайового суду у Львові (за матеріалами Центрального державного історичного архіву України у Львові (далі – ЦДАІЛ), ф 150, оп. 3, спр. 1197) [8].

Зауважимо, що Загальне цивільне уложення Австрійської імперії 1811 року (Österreich Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch, або Цивільний кодекс 1811 року) [9],

посилалось на «публічні книги» для запису нерухомих речей (ст. 1467, 1468 тощо), визнаючи, між тим, що існують місцевості, де такі книги ще не запроваджені. Критикуючи положення кодексу, Станіслав Дністрянський (з 1901 по 1918 роки був професором австрійського цивільного права у Львівському університеті) вказував, що запис у публічних книгах зведений у кодексі до абсолюту, набувальна давність не визнається, що позбавляє правового захисту права селян на користування лісовими дорогами тощо [10]. Власне, водночас із Цивільним кодексом діяв окремий Закон про поземельні («ґрунтові») книги 1871 року.

Дивним видається той факт, що в тогочасній Австрії відсутній комплексний нормативний акт, який би врегулював земельні відносини на всій території імперії. Частково цю прогалину й заповнив Закон про ґрунтові (поземельні) книги від 25 липня 1871 року (Вісник законів державних (далі – В. з. д.), № 95) [11]. Ґрунтові книги були особливими документами, в яких закріплювалося право власності на нерухомість (землю, будівлі), а також зобов'язання, що виникали на основі такого права (застава, кредит тощо). Кожна особа, яка набувала чи передавала право на нерухоме майно, була зобов'язана подати документи про зміну записів у ґрунтові книги. Закон про ґрунтові книги був доповнений розпорядженням міністра юстиції від 12 січня 1872 року, яке містило інструкцію про виконання закону [12, с. 283].

В Австро-Угорщині для врегулювання використання земель та іншого майна використовувалася іпотека. Для цього були впроваджені іпотечні книги (за матеріалами ЦДІАЛ, ф 150, оп. 3-а, спр. 10) [13]. Зауважимо, що згідно із цивільним законодавством право застави є правом продажу чужого майнового предмета. Предметом права застави є речі, рухомі й нерухомі. Право застави, що відноситься до рухомої речі, отримало в Австро-Угорщині назву застави ручної, а застава нерухомості – ґрунтової; якщо застава внесена у ґрунтові книги, вона отримала назву «іпотека». Судові рішення є набуттям застави, тобто суд визначає право застави саме цього предмета, таким чином, це застава судова [14].

Земельні відносини врегулюють так званий просторово-територіальний устрій об'єктів природи. Вони складаються також із приводу зміни меж населених пунктів. Такі випадки мали місце в австрійський (австро-угорський) період. Наприклад, частину села Борятин на початку ХХ ст. було приєднано до села Судова Вишня (тепер Мостиського району Львівської обл.) [15].

На Галичину (як Західну польську, так і Східну українську) розповсюджувався Закон про охорону полів (земель) від 17 липня 1876 року. Закон встановлював, що «все, що знаходиться на поли, а то всі предмети, які є получені з рільним господарством і стоять до нього в якимнебудь відношенню в найобширнішій розумінню, є пільною власністю» [16, с. 660]. Даний нормативно-правовий акт регулював земельні відносини, зокрема, охорону та використання земельних ділянок: «...огородах, рілях і луках та по всяких ґрунтах означених яко замкнені чи то через огорожу, рови, межі, таблиці з заборонаю або інші видимі остерігаючі знаки» [16, с. 660].

Висновки. Проведене дослідження дає підстави сформулювати такі узагальнення.

1. Земельні відносини в Австрійській (Австро-Угорській) імперії були врегульовані, в першу чергу, Цивільним кодексом 1811 року. Процес розвитку регулювання земельних відносин в австрійському праві кінця XVIII – початку XX ст. охоплює прийняття низки нормативно-правових актів, серед яких відзначимо патент від 12 квітня 1785 року про проведення кадастру, Закон про ґрунтові (поземельні) книги від 25 липня 1871 року, розпорядження міністра юстиції від 12 січня 1872 року, яке містило інструкцію про виконання даного закону, Закон про охорону полів (земель) від 17 липня 1876 року та інші.

2. У тогочасній Австрії був відсутній комплексний нормативний акт, який би врегульовував земельні відносини на території імперії та її окремих коронних країв. У сучасній Україні з 2001 року діє Земельний кодекс та достатня кількість актів земельного законодавства.

3. В архівах (зокрема, нами досліджено матеріали, що зберігаються в Центральному державному історичному архіві України у Львові та Державному архіві Львівської області) міститься багато документів, які підтверджують застосування австрійського законодавства щодо охорони й використання земель як на території всієї імперії, так і українських земель Східної Галичини.

Вивчення австрійського законодавства, яким врегульовано правовий режим земель лісового та водного фонду, можемо вважати перспективним напрямком майбутніх досліджень австрійської правової спадщини періоду кінця XVIII – початку XX ст.

Література

1. Левицький К. Про ґрунтовий катастер / К. Левицький. – Львів : Б. в., 1895. – 20 с.
2. Грабовець Н. Історичний розвиток обліку земель в Україні (IX–XIX століття) / Н. Грабовець // Юридична Україна. – 2010. – № 4. – С. 96–102.
3. Приріст населення найважливіших держав в останніх 100 роках // Ілюстрований народний календар товариства «Просвіта» на рік переступний 1908. – Річник XXXI. – Львів : Друкарня Наукового Товариства імені Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1907. – С. 57.
4. Ковалишин О. Історія земельних відносин Галичини / О. Ковалишин // Землевпорядний вісник. – 1998. – № 3. – С. 23–25.
5. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III (з наступними змінами) [текст] // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 3–4. – Ст. 27.
6. Оповіщене ц. к. Суду Краєвого висшого у Львові о заіменованю знатоків на рік 1909 до оцінки ґрунтів вивласнених під залізницю і прав уряджень водних для будови доріг водних і регуляції рік // Вісник законів і розпоряджень краєвих для Королівств Галичини і Володимирії враз з Великим Князівством Краківським. – Річник 1909. – № 18. – Львів : З друкарні В. Лозинського. Під зарядом Й. Недопада, 1909. – С. 57–60.
7. Державний архів Львівської області, м. Львів. – Ф. 3: Магістрат королевського столичного города Львова Галицкокого наместничества. 1787–1918 гг. – Оп. 1. – Т. 3. – Спр. 4133: Переписка с комиссариатами районов, администрацией городских имений о возмещении убытков, нанесенных незаконным выпасом скота, поправки посевов, 1895 г. – 40 арк.
8. Центральний державний історичний архів України у Львові, м. Львів. – Ф. 150: Вищий крайовий суд, м. Львів. 1855–1919 pp. – Оп. 3. – Спр. 1197, Reg. 179: Решения по иску общины села Шутровицы к Гогендорфу Камиксту о возвращении земельных участков, 1861–1879 гг. – 10 арк.
9. Powszechny Austriacki Kodeks Cywilny z uzupełniającymi ustawami i rozporządzeniami objaśniony orzeczeniami sadu najwyższego. Przez prof. St. Wróblewskiego. – Kraków – Leon Frommer. – Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarz. J. Filipowskiego, 1914. – 796 s.
10. Особливості розвитку земельних відносин у Галичині, Буковині та на Закарпатті [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.big-lib.com/book/10_Zemelne_prawo_Ukraini/959_11. – Назва з екрану.

11. Законъ зъ дня 25 Липця 1871, дотычно заведенія общего закона о грунтовыхъ (поземельныхъ) книгахъ // Вѣстникъ законовъ державныхъ для королевствъ и краевъ въ державной думѣ заступленныхъ. – Рочникъ 1871. – № 95, часть XXXVII. – Вѣдень : Тискомъ цѣсарско-королевской надворной и статской печатнѣ, 1871. – С. 241–269.
12. Никифорак М.В. Буковина в державно-правовій системі Австрії (1774–1918 рр.) : [монографія] / М.В. Никифорак. – Чернівці : Рута, 2004. – 384 с.
13. Центральний державний історичний архів України у Львові, м. Львів. – Ф. 150: Вищий крайовий суд, м. Львів. 1855–1919 рр. – Оп. 3-а. – Спр. 10: Звіти повітового суду в Тернополі про впровадження іпотечних книг для повіту, 1877–1881 рр. – 20 арк.
14. Кодифікація права в Україні у складі Австрійської монархії в II половині XVIII – на початку XIX століття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bibliofond.ru/view.aspx. – Назва з екрану.
15. Центральний державний історичний архів України у Львові, м. Львів. – Ф. 165: Крайовий комітет, м. Львів. 1861–1920 рр. – Оп. 2. – Спр. 797: Справа про приєднання частини села Борятин до громади села Судова Вишня, 1913–1920 рр. – 81 арк.
16. Нараївський Є. Правовий порадник. Популярний збірник кримінального, цивільного і адміністративного права / Є. Нараївський. – Коломия : Рекорд, 1932. – 830 с.

Анотація

Коритко Л. Я. Генеза регулювання земельних відносин в австрійському праві кінця XVIII – початку XX ст. – Стаття.

Статтю присвячено вивченню розвитку регулювання земельних відносин в Австрійській імперії починаючи з кінця XVIII ст. Досліджено, що за відсутності в австрійському праві комплексного нормативно-правового акта земельного законодавства такі відносини регулювалися Цивільним кодексом 1811 року та низкою інших законодавчих актів.

Ключові слова: землі, земельні відносини, Східна Галичина, Австрійська (Австро-Угорська) імперія.

Аннотация

Корытко Л. Я. Генезис регулирования земельных отношений в австрийском праве конца XVIII – начала XX в. – Статья.

Статья посвящена изучению развития регулирования земельных отношений в Австрийской империи начиная с конца XVIII в. Выявлено, что при отсутствии в австрийском праве комплексного нормативно-правового акта земельного законодательства такие отношения регулировались Гражданским кодексом 1811 года и некоторыми другими законодательными актами.

Ключевые слова: земли, земельные отношения, Восточная Галичина, Австрийская (Австро-Венгерская) империя.

Summary

Korytko L. Ya. Genesis of Land Relations Regulation in the Austrian Law from the end of the XVIII – the beginning of the XXth Century. – Article.

The article is devoted to the studying of the development of land relations regulation in Austria Empire beginning from the end of the XVIIIth century. It has been investigated that by the absence of the complex norm-legal act of the land legislation in the Austrian Law, such relations were regulated by Civil Code from 1811 and some other legislative acts.

Key words: lands, lands relations, the Eastern Halychyna, Austrian (Austria-Hungary) Empire.